

Ignacije de Loyola na prijelazu iz Srednjega u Novi vijek

Predrag BELIĆ

Sažetak

Autor želi sv. Ignacija smjestiti u posve konkretno vrijeme i sredinu, kako bi se otkrili utjecaji na njegovu osobnost, duhovnost i poslanje. Autor se uglavnom služio studijom pod naslovom »Ignatius von Loyola in seiner sozio-kulturellen Umwelt: Spanien 1491–1527.«, isusovca Rogelia Garcia-Matea izdane u zborniku Ignatianisch: Eigenart und Methode der Gessellsche Jesu, Freiburg, 1989. Ignacijeva ličnost i djelo uz osoban razvoj, oblikovani su i vremenom njegova djetinjstva, mladosti i prvih muževnih godina. U prvih četrnaest godina u svojoj je domovini i obitelji usvojio ideal težnje za višim i boljim junačkim djelima. Dvanaestogodišnja služba quasi-ministra Stare Kastilje uvela ga je u kancelarijsku kaligrafiju i državno-upravno poslovanje. Kao tjelesni gardist potkralju Don Manrique de Lara, Ignacije je pokazao spremnost na smrt sasvim u skladu s idealom renesansnog viteštva: mudrost — hrabrost — pravednost — milosrđe. Na Ignacijevu duhovnost djeluju djela Nasljeduj Krista, Život Kristov, Soliloquia svetog Bernarda i dr.

Uvod

Prije kojih 25 godina njemački je pisac-izdavač Peter Manns izdao zbirku svetačkih životopisa pod značajnim naslovom *Die Heiligen in ihrer Zeit* (Sveci u svom vremenu) (Mainz 2/966). Doista, objektivna i to ne samo strogo znanstvena nego i široko popularna hagiografija mora u prvom planu računati s vremenom svojih junaka, ako ih želi pravo razumjeti, vrednovati i potom ih prikazati. Tu naime nije riječ samo o vremenu kao takovu, samo kao o jednoj od aristotelovskih kategorijâ, nego o vremenu koje antonomastički označuje i čitav splet susljednih — ranijih i kasnijih — raznovrsnih uzroka koji oblikuju ljudsku povijest.

Prije nego što počnem govoriti o sv. Ignaciju u njegovu vremenskom kontekstu, treba mi reći koju o pojmu iz naslova ovog predavanja, tj. o »prijelazu iz Srednjeg vijeka u Novi«, ili još preciznije rečeno, iz *Kasnog srednjeg vijeka u Novi*.

Kako je poznato, humanistički historiografi XV. stoljeća stvorili su uopće pojam Srednjega vijeka, i to u smislu dekadentnog, »mračnog« razdoblja između kulturnih tekovina Antike, s jedne strane, i renesansnog ponovnog otkrića, navodno, autentičnog ljudskog stvaralačkog stava pre-

ma svijetu, s druge. Potonja je povijesna znanost načinila još i podrazdijelbu u: rani — visoki — kasni Srednji vijek, barem za našu bjelačku, zapadnoeuropsku kulturu. Raspad jedinstva, i političkog i kulturnog, propašću Rimskog Carstva i stvaranje tzv. »barbarskih« pretežito germanskih država jesu sadržaj *Ranog srednjeg vijeka* (V.–IX. st.). Tzv. *Visoki srednji vijek* (X—XIII. st.) znači kvintesencu čitavog velikog srednjovjekovnog razdoblja. Tu je dvostruki univerzalizam: 1. državno-politički u dvaput obnovljenom Rimskom Carstvu (najprije pod Karlom Velikim, a zatim stoljeće i pol kasnije pod Otonom I. i njegovim nasljednicima); i 2. univerzalizam Crkve pod obnovljenim papinstvom. Sukob tih dvaju univerzalizama vodi pomalo k rasapu jedinstva na katoličkom Zapadu. To je već kasni Srednji vijek (XIV–XV. st.). Tako, na državnom planu, rani oblici sve jače feudalne centrifuge i stvaranja velikih nacionalnih država Engleske, Francuske, Španjolske. Na crkvenom području, jedinstvo je nagrizeno *raskolom* i »koncilijarizmom« kao njegovom posljedicom.

Tada se javljaju individualističke tendencije i u gospodarstvu prelaskom na ranokapitalističku privredu, a u filozofiji i teologiji uspjesima nominalizma, okamizma. Od visoko-srednjovjekovnog tradicionalizma i objektivizma tada se više izdižu tendencije subjektivizma, da ne rekнем skepticizma. Univerzalizam skreće u partikularizme, klerikalizam u pokušaje sekularizacije.

Ipak, točnu granicu između Srednjeg i Novog vijeka ne možemo staviti baš u jednu određenu godinu, u jedan značajan događaj kao što su:

1448. Gutenbergova tiskara s pomičnim slovima;

1453. pad Carigrada pod Turke; pa velika otkrića za putovanja u daleke, neeuropske zemlje kao:

1461. Kap Verde (Zeleni Rt), najzapadnija točka Afrike i

1487. Rt Dobre Nade — najjužniji dio Afrike, i

1492. otkriće Amerike. To je ujedno i godina definitivnog završetka Reconquiste, kada nedavno ujedinjena Španjolska (Aragón i Kastilja) osvaja Granadu, posljednje maursko uporište u Europi;

1517. godina početka Reformacije;

1521. pad Beograda kao vratiju Europe, itd.

Ali sve te godine sa svojim odlučujućim zbivanjima, ne pojedinačno nego *zajedno uzete*, znače upravo prelazak iz Srednjeg vijeka u Novi, a njihova posljednja stoljeća su Loyolino doba, točnije njegova mladost, dozrijevanje.

Pokušajmo sada smjestiti sv. Ignacija u posve konkretnu sredinu, kako bismo otkrili utjecaje na njegovu ličnost, duhovnost i poslanje. U tu bismo svrhu mogli — možda malo neobično — periodizirati njegov život, koji je iznosio 66 godina, na dva približno jednako duga razdoblja: španjolsko, koje je trajalo 36 godina (1491–1527), i pariško-rimsko, od 29 godina (1528–1556). Svako razdoblje pozna kratke izlaze s teritorija stalnog bo-

ravka: španjolsko hodočašće u Svetu zemlju (1523/4), a pariško–rimsko sporadičke ekskurze u Flandriju i Englesku (1529–31), te putovanje u Italiju preko Španjolske (travanj–listopad 1535). Ali, kako je moja zadaća prikaz o prijelazu iz Srednjega u Novi vijek, to ću se ograničiti samo na prvo, tj. španjolsko razdoblje, koje je tom prijelazu bliže. Značajka moga rada nije originalno znanstveno istraživanje na izvorima, nego je samo skroman — ali i slobodan — prikaz studije koja je pod naslovom »Ignatius von Loyola in seiner sozio–kulturellen Umwelt: Spanien 1491–1527« napisao Rogelio Garcia–Mateo, SJ, i objavio u zborniku *Ignatianisch: Eigenart und Methode der Gessellsche Jesu*, Freiburg 1989.

Kad se razvoj povijesti u kasnom Srednjem vijeku označuje sve progresivnijim kidanjem jedinstva — i to kako državnog i crkvenog, tako i kulturnog, misaonog, onda se to ima shvatiti kao općeniti tijek glavne matice u rijeci događaja, koji ipak ne isključuje djelomična skretanja u meandre protivnih smjerova: tj. upravo u stvaranje i raznih, bar perifernih, jedinstava. Takve su, da budemo bliski našem junaku, ujedinjenje Kastilje i Aragona u jednu španjolsku kraljevinu, ili golema povećanja habsburških posjeda ženidbenom politikom prema onoj: »*Ceteri bella gerant, tu, felix Austria, nube!*« (»Drugi nek' ratuju, ti se, o sretna Austrijo, ženi!«). Ignacije je usred skrajnje uzburkanog i protuslovnog svijeta našao svoj način postupanja (*el modo de proceder*), koji je za njega i za njegovo djelo karakterističan.

1. *Nastup jednoga društva: postanak španjolske svjetske vlasti*

U doba Renesanse i Otkrića, krajem XV. st., Iberski poluotok dijele međusobno tri kraljevine: Portugal na zapadu, Aragón na istoku, a sjedinjeni León i Kastilja u sredini. Ženidbom Ferdinanda Aragonskog i Izabele Kastiljske 1469. godine nastaje jezgra buduće španjolske države. Vladarski par — koji će doskora dobiti titulu »katolički kraljevi« — ima kao program: *mir, red i pravo države*. Temeljni zakon i vanjske i nutarnje politike bit će jedinstvo i pravednost pod jednim čvrstim upravnim auktoritetom. To pokazuju ove činjenice: godine 1492., kad je otkrivena Amerika a granadski Mauri napokon pobijedeni, nova Španjolska protjeruje i Židove, koji se ne htjedoše pokrstiti. Godine 1504. Ferdinand osvaja Napulj. Ovako veliki uspjesi u tako kratko vrijeme očito su stvorili svijest o poslanju Španjolske i o tome da će se doskora ostvariti davni sni: »Za to je samo trebalo sačuvati naslijeđenu vjeru, napregnuti volju i prkositi smrti« — piše o tome povjesničar Américo Castro (cit. na 20. str.).

Kad su umrli katolički kraljevi i kad je njihov unuk Karlo Habsburg bio 1516. godine imenovan za kralja svih španjolskih kraljevstava zajedno s kolonijama, činilo se da se mesijansko–utopijske nade približuju svom

ostvarenju, pogotovo kad je 1519. godine Karlo izabran još i za cara svetog Rimskog Carstva njemačke nacije. Svladavši 1521. godine pobunu *Comuneros* i *Germanias* (tj. saveze korporacija u Valenciji), Karlo je mogao bolje upravljati svjetskim carstvom te izlaziti u susret hegemonističkoj svijesti Kastilje: svijesti o poslanju. Ipak, Španjolska nije — baš kao i u vrijeme Ferdinanda i Izabele — bila jedinstvena država, nego mnoštvo kraljevina, koje su imale vlastite Ustave i običajna prava. Pa ipak, spomenuti španjolski kraljevi, koji su ostavljali slobode i slobostine svojim kraljevinama (pod upravom potkraljeva), nisu bili tako liberalni prema nekatolicima ili sumnjivima za vjeru: protjerali su Židove i Maure i promicali inkviziciju. Vjersko jedinstvo imalo je pomagati državu, a država je znala spajati svoju ekspanziju s misijskim zalaganjem Crkve. Tako je Karlo shvaćao stvar, kao da ga svo kršćanstvo pozivlje, neka ostvari ideal — *Orbis Christianus*. Kako njemački knezovi pri tome nisu bili zainteresirani, nego se poslije Reformacije htjedoše osloboditi i pape i cara, to su jedino pravim nositeljem ideje *Orbis Christianus* bila španjolska kraljevstva, u prvom redu Kastilja, koja je uz carsku ideju raspolagala i za to potrebnim duhovnim i gospodarskim potencijalom.

Dok je ono zlatno doba — *siglo de oro* — na političkoj razini bilo barem tek moguće, u stvarnosti se ono pojavilo u književnosti, likovnoj umjetnosti i drugim područjima duhovne znanosti i mistike. Amo idu i crkvene reforme kardinala Jiménez de Cisneros, zatim graditeljstvo, osobito sa značajnom katedralom u Sevilli, gdje se skladno isprepliću islamsko-židovski, kasnogotski i renesansni elementi. To je uspjeli prikaz mnogovrsnosti onoga duhovnog svijeta u kojem se rodio *osnivač* Družbe Isusove. Općenito možemo reći, u španjolskoj se umjetnosti, pjesništvu, duhovnosti, mistici i filozofskoj refleksiji nalaze zapravo orijentalne sastavnice. Samo, tu se ne smije pretjerivati, upozoruje nas o. Rogelio García-Mateo, nego treba dobro promatrati slučaj po slučaj. Tako bi, na primjer, valjalo još dobro preispitati, danas već poprimljeno, mišljenje o tome da španjolska mistika navodno sadrži islamsko-židovske elemente uzete iz sufizma i Kabale. Ali mnogoliki pokret *Alumbradosa*, bio je doista, i to ne na posljednjem mjestu, pod utjecajem orijentalnog misticizma.

Osvajanja i otkrića omogućila su Španjolskoj gospodarski uspon. A tu je još bila i domaća industrija. Tako je npr. sama Sevilla imala 3000 svilana! Izvozila se keramika, namještaj, sol, sapun i drugi kozmetički artikli. Privredi su pogodovali veliki sajmovi u Toledu, Medina del Campu i Segoviji. Uz Florentince i Nizozemce, Španjolci su bili prvi, koji su na svjetskoj burzi u Antwerpenu poprilično koristili optok kapitala, i to za novčanu potražnju Habsburške Monarhije.

2. Guipúzcoa — domovina i djetinjstvo (1491–1505).

Prvih četrnaest godina života.

Ignacije je Bask. Basko stanovništvo nosi do danas u sebi tendenciju da se dijeli, ali i da seli, i da negdje drugdje nalazi novu domovinu. Baski su bili oni, koji su Kastilju — dakako zajedno s drugima — oblikovali. Samo ime Castilla («Kastilja») dolazi od latinskog »castella« (plural od »castellum«, »kašteo«, obrambena tvrđavica). Onda je taj plural srednjega roda postao imenicom ženskog roda, tj. krajina Castilla, baš sasvim analogno kako je od grčkog plurala (sred. rod) »biblia« (knjižica, knjiga) nastala imenica ženskog roda u singularu: Biblia, tj. nadahnuta sveta knjiga.

Kako se tijekom rekonkviste granica pomicala od sjeverozapada (León) prema jugoistoku (Andalucia), to još danas Španjolci razlikuju Staru Kastilju od Nove, tj. sjeverniju od južnije. Kastilja je u stara vremena bila »ničija zemlja«, tj. ona se prostirala između kršćana i muslimana — sve dok je baskijski imigranti nisu ponovno naselili. Osnovno jedinstvo Kastilje i baskijske zemlje pokazuje se također u povijesti obitelji Loyola. Takozvani *Parientes Mayores* (tj. najstariji rodovi Gipuzcoae) ili predci kuće Loyola odijelili su se oko 1200. godine od kraljevstva Navarra i pristali uz Kastilju, gdje su dobili plemstvo jednako kastiljskom. I uopće, vjernost i povezanost s kastiljskom krunom ostale su značajkom obitelji Loyola. Svjesni da nisu samo bogati seljaci plemićkog podrijetla nego jednaki kastiljskom plemstvu, Loyole su sve više postizli nove časti i nova imanja. Zato je trebalo osvojiti naklonost kastiljskih vladara. Tako je npr. Inigov otac Don Beltrán Ibaez 1478. godine zaslužio (i to doslovno!) da mogne osnovni posjed povećati novim zemljištima i novim pravima. Sam se Beltrán borio u Granadi za kastiljsku krunu, njegov je najstariji sin poginuo 1496. godine u vojnom pohodu proti Napulju u službi Ferdinanda Katoličkog, a drugi sinovi (Ignacijeva braća) poginuše jedan (Hernando) pri osvajanju Meksika, a treći opet u Ugarskoj (navodno blizu Beograda?) boreći se protiv Turaka. Na tu se obiteljsku predaju osvrće sv. Ignacije kada 1539. godine piše svom nećaku Beltránu, u to vrijeme glavi Loyolina roda: »Naši su predci ulagali svoje sile da se u drugim stvarima istaknu, a dao Bog naš Gospod, da to nisu bile samo tašte stvari. Dajte se sada i Vi istaknite u onome što ima vječnu vrijednost!« O. García-Mateo tumači riječi tog pisma »tašte stvari«, tako, da je sv. Ignacije pod njima mislio na časti i posjede, koji su pokretali svijest u usponu članova obitelji Loyola u službenju kraljevskoj kruni. Samo to je zalaganje bilo istodobno praćeno i oblikovano visokim etičkim i religioznim idealima viteškoga svijeta Kastilje. Na lijevoj strani obiteljskoga groba Loyolacâ nalazi se znak viteškoga reda *Caballeros de la Banda* (...od povezice, što pokazuje kako je viteški svijet duboko zašao u svijest vrpce *lojolaca*. To su odlikovanje dobili još

1330. od kastiljskoga kralja Alfonza XI. za zasluge u bitci kod Beótibara. Pravila tog viteškog reda — uostalom kratkoga vijeka — sadržavaju upute o vladanju, koje se u mnogočemu podudaraju s Ignacijevim ponašanjem i držanjem. Članovi toga viteškog reda moraju malo govoriti, a ono što kažu, mora biti istinito. Savjeta moraju tražiti u mudrih i učenih i dati se voditi od njih. Kad su ranjeni, ne smiju jaúkati, a ne smiju dopuštati ni pjesama koje bi slavile njihovo junaštvo. Naročito udara u oči u tim pravilima često govorenje o težnji za *višim i boljim velikim djelima*, što je izraženo komparativom *más* (više)! Tu dakle sigurno imamo historijski izvor ignacijevske duhovnosti i njene značajne dinamike MAGISA, izražene u geslu Reda — *AMDG* (na *veću* slavu Božju).

Ignacije je prvo djetinjstvo — poslije rane majčine smrti — proveo na baškom selu, s dadiljom, a kasnije i s Magdalenom Araoz koja mu je imala nadomjestiti majku. Do svoje udaje, ona je bila dvorska dama kraljici Izabeli. Dok je Ignacije od baskijske sredine primio — i kroz cijeli život sačuvao — elementarni smisao za akciju, dotle Magdalení Araoz duguje početke dvorskog odgoja. A dvorska je dama morala biti žena naobražena u glazbi, literaturi, religiji i moralu, a ne da bi znala samo presti i tkati! Ignacijev je dakle odgoj od početka bio pod utjecajem viteško–dvorskog svijeta baskijsko–kastiljskoga kova. U taj će svijet Inigo još intenzivnije zagaziti u svojoj mladosti.

3. *Kastilja: mladost i izobrazba (1505–1517)*

Mladim sinovima baskijskog plemstva nije bilo lako. Prema nasljednom pravu, posjed je ostajao u vlasništvu prvorođenca, a mlada su se braća morala snalaziti kako su znala i mogla. Pokušavali su u crkvenim nadarbinama, no ako im to ne bi polazilo za rukom, preostajala bi služba na kakvom dvoru ili u vojsci. Za Iniga su mislili — kao i za trećeg mu brata Pedra Lópeza — da ide u svećenike, i navodno je Inigo, još kao dječak, primio tonzuru. Ali prevladavala je ipak druga mogućnost. S kojih 14 godina života, oko 1505. godine, on stupa u službu Don Juana Velásquez de Cuéllar u mjestu Arévalo i Vallodolid, u staroj Kastilji. Taj dalji rođak nije doduše pripadao dvorskom plemstvu, ali je ipak bio član *Consejo Real*a (kraljevsko vijeće). To je bio centralni kraljevinski ured za tri područja: za opću i veliku politiku, za administraciju i za pravosuđe (bio je to najviši apelacijski sud u Kastilji). Velásquez de Cuéllar bio je na taj način i *Contador Mayor del Reino* (otprilike današnji ministar financija).

Mladi je Bask u službi contadora najprije upoznao tzv. *Escribania Mayor*, tj. veliku kancelariju, gdje su se izrađivala i otpremala pisma pravnog i upravnog sadržaja Krune i Gradova. U tom se poslu Inigo pokazao kao vrlo dobar pisar, s čime se slaže autobiografija izvješćujući kako je kao

rekonvalescent bilježio svoja prva duhovna iskustva, što je tipično upravo za čovjeka, koji se bavio sastavljanjem i otpremom listina. (Tu se sjećamo podatka iz *Autobiografije*, da je u brižno načinjenoj teći u kvart–formatu bilježio riječi Kristove crvenom, a Gospine plavom tintom.) Kancelarijski pisar morao se, osim u izradu dokumenata, razumjeti u knjigovodstvo i prijepisku (korespondenciju). To nam objašnjuje, kako je kasnije, kao general, mogao tako spontano razviti začuđujuću korespondenciju s kardinalima, biskupima, kraljevima i knezovima.

Velasquezova žena, Dona María de Velasco bila je rodbinski povezana s kastiljskim visokim plemstvom, te je kao dvorska dama održavala bliske veze s kraljicom Izabelom, a zatim i s Germaine de Foix, drugom Ferdinandovom ženom. Jedanaestero djece Marije de Velasco služilo je na kraljevskom dvoru kao paževi odnosno dvorske dame. Na osnovi toga možemo zaključiti da je i Inigo, odgajan zajedno s njima, stekao dvorjansko–vitešku izobrazbu. Pouke u viteškom pjesništvu dale su mu osjećaj za finoću, diskreciju i iskazivanje časti. Otada datiraju pristojnost, čudorednost i ostale kreposti, kojima je poslije, kao *general*, morao suvereno vladati u odnosu s papama, kardinalima i knezovima.

I majka gospođe Velásquez — a dalja tetka Inigova — Dona María de Guevara, utjecala je na mladoga Baska. Načitana i pobožna, ona je kao udovica osnovala udruženje ženâ, koje su se — pod franjevačkim pravilom — posvećivale dvorenju bolesnika u bolnici Arévala. Ignacijeva predilekcija za bolesnika po bolnicama ne datira tek iz vremena poslije obraćenja, nego ide daleko natrag na služenje bolesnicima u mladosti, kojim je podržavao djelo svoje tetke. A slično možemo reći i za franjevačku pobožnost. Iz tog razdoblja potječe i štovanje presvetog Trojstva u Ignacijevoj duhovnosti, jer je i u Arévalu — gdje je uostalom postojao samostan trinitaraca — bio običaj da kao i u kastiljskim osnovnim zakonima kod svećanih testamenata i kraljeva i plemstva završna formula glasi: »En la Santísima Trinidad Padre, Fijo y Espiritu Santo.«

Arévalo je u ono vrijeme imao dvanaest župâ, od kojih je župi sv. Petra pripadala obitelj Velásquez. Župa je bila blizu gradske tvrđe te je ujedno imala i obrambenu funkciju. Osobna pobožnost sv. Petru — o čemu svjedoči *Autobiografija* prigodom Inigova ozdravljenja — povezana je s ovom, na žalost danas više nepostojećom župnom crkvom. U to je doba Inigo spjevao svoju pjesmu o apostolu Petru: ali ni ta, na žalost, nije sačuvana.

Prije progona Židova (1492) u Arévalu su polovinu pučanstva činili Židovi, i posljedica je njihova odlaska bilo gospodarsko pa i političko slabljenje grada. Kad je Inigo ondje živio, postojale su još uvijek židovske i muslimanske gradske četvrti. U većini slučajeva, tzv. »obraćenja« bila su samo prividna: da ne bi morali napustiti domovine. I dalje su ondje — kao i drugdje po Kastilji — postojale tri religije s odgovarajućim socio–kulturnim elementima.

Arévalo je pripadao krunskim dobrima. Nekoć — između Henrika II. († 1369) i cara Karla V. (1517) — ondje su stanovali, ili se barem dulje zadržavali, kraljevi i kraljice. Pa tako i Ferdinand I., brat Karla V. (šp. I!), kasniji rimski i hrvatski kralj od 1517. godine — i njemački car: kao dječak je dulje vremena boravio u Arévalu, pa je otuda razumljiv kasniji dobar odnos prema Družbi i njezinu ulasku u njemačke zemlje.

Druga žena 53-godišnjeg Ferdinanda Kastiljskog iz 1505. godine, bila je mlada 18-godišnja Francuskinja Germaine de Foix. Ona je u novi dom uvela luksuzne »fešte« sa skupocjenim haljinama; obroci su koštali deset puta više nego dotada. Za sve želje mlade kraljice imala se brinuti Dona María. I tako na kastiljskom dvoru zavlada dvostrukost: po jednoj strani, još etički i religiozni ideali što ih je pokojna Izabela željela proživljavati, po drugoj strani, veseli, luksuzni, renesansni vlastiti običaji kraljice Germaine. U tom je protuslovlju živio i mladi Inigo — »prijatelj krasnih odijela i uživačkog života«, frizure dotjerane prema modi, bio je, kako bi se danas reklo, »sport na turnirima«..., ambiciozan u igri i, da tako kažem, »ženskim pustolovinama«, kavgadžija i sl. Prvi dokumenti, u kojima se javlja Inigovo ime, jesu sudbeni akti procesa, u kome se radilo o teškom prijestupu. Uz manji flirt, Inigo je gojio i takozvanu »visoku viteško-trubadursku ljubav (nj. Minne)« prema jednoj idealnoj ženi, koja »nije bila samo grofica ili vojvotkinja, nego više...«.

Obitelj Velásquez de Cuéllar izgubila je svoj visoki društveni položaj zato što je njezina glava protestirala protiv dodjeljivanja Arévala kraljici Germaine, 1516. godine — udovici poslije smrti Ferdinanda Kastiljskog. To je ujedno bio i svršetak Inigove dvorske karijere. Odlazeći s 26 godina života, on je ponio, kako se kaže, na vlastitom tijelu visinu i dubinu, sjaj i bijedu dvorsko-viteškog života. Ipak je Ignacije ostao do groba zahvalan obitelji Velásquez de Cuéllar za sve ono dobro, što ga je u Arévalu bio primio.

4. *Navarra i Rioja (1517–1521): prvi zadaci — etički ideal*

Na istočnim baskijskim Pirinejima nastalo je 905. godine kraljevstvo Navarra. Jedno stoljeće kasnije, došlo je pod vrhovništvo Leóna, ali ipak kao mala kraljevina. Od 1234. godine njome vladaju francuske dinastije, a 1512/17. godine Navarra dolazi pod Kastillu, koja odsad njome upravlja preko potkralja. Tu je službu 1517. godine vršio knez od Nájera iz Rioja, po imenu *Don Antonio Manrique de Lara*. U njegovu je službu stupio i Inigo kao *gentilhombre* (otprilike: tjelesni gardist) i s posebnom zadaćom da surađuje u upravi.

Godine 1518. Inigo je pratio potkralja u Valladolid na svečano primanje Karla I., kao kralja svih krunskih zemalja Kastilje. Ali slijedeće, 1519.

godine, kad je Karlo izabran i za njemačkog cara (ovdje kao Karlo V.), pobuniše se mnogi Španjolci, smatrajući nespojivom i sebi na štetu dvostrukost tolike vladavine u jednoj osobi. U svibnju 1520. godine, podigoše se u Toledu tzv. *Comuneros*. Slično i u kraljevini Navarri, posebno u području Rioja–Nájera. Potkralj Don Antonio Manrique de Lara posla ekspediciju, u kojoj je Inigo imao važnu ulogu pri rješavanju sukoba. Tada se prvi put pokazalo kakvim sposobnostima on vlada. To je bilo razlogom da Inigo također bude poslan, neka posreduje u rješavanju spora između plemićkih stranaka u svojoj domovini Guipúzcoa. Daskora je nevolju Španjolske iskoristio Henri d'Albrets, bivši kralj Navarre koga su Kastiljci pet godina ranije bili protjerali, a on se sklonio u Francusku. Poznato nam je svima da je citadellu Pamplone najodlučnije branio Inigo dok su drugi — pa i zapovjednik — bili za predaju. Tu se pokazao na djelu njegov junački i borački duh, ali isto tako i želja da se istakne. Kad je topovska kugla razbila ne samo Lojolino koljeno nego i dugo kovane planove o karijeri, onda je kod njega nastupilo jedno drugo viteštvo: *caballero a lo divino* — viteštvo na čast Kristovu. Sigurno je Inigu bilo poznato da je mnogi vitez, nakon burna života, postao monahom i hodočastio u Jeruzalem da postane »Kristovim vitezom«. Takvo duhovno raspoloženje podgrijavalo je i čitanje *Vita Christi* od kartuzijanca Ludolfa Saškog. Tu se Inigo namjerio i na rečenicu: »Lijepo je čeznuti za Svetom zemljom, još je ljepše tu zemlju tjelesnim očima gledati i onda pogledom duha razmatrati, kako je Isus na pojedinim mjestima te zemlje izvodio naše spasenje.« Ignacijevu duševno stanje tog doba rezultat je svega što je doživio. Obiteljske veze, osobna prijateljstva, žeđa za novcem, častohleplje, intrige, pa čak i umorstva... predstavljaju stvarnu strukturu društva, koje je težilo da živi prema visokim religioznim i etičkim ciljevima. Ta dvoznačnost proizvodila je, po drugoj strani, svojstva tipična za život na dvoru, naime onu sposobnost za promatranje ljudi, koji ne samo da sebi daju računa o izgradnji, motivima i namjerama drugih ljudi, nego istodobno također i sebe uvlače u igru. Književni i kulturni oblici dvorske sredine, kao što je trubadurska poezija, tzv. »Fürsten-und Ritterspiegel«, aforizmi, zbirke pisama... to samo pokazuju. Oprez, razboriti postupak, suzdržljivost treba neprestano i praktično poštivati, a to znači i obuzdavati afekte zbog određenih ciljeva, držati mjeru i način ukrašivanja, etikete, ceremonijala, odijela, pa čak i konverzacije.

Kako je sve to oblikovalo Iniga, pokazat će on čim bude izabran za Generala Družbe Isusove. Bez ovog dvorsko-viteškog vremena u Kastilji i Navarri ostaju nam neshvatljivim: njegovo povjerljivo općenje s dvorskim svijetom Europe, njegova opreznost, poznavanje ljudi i sposobnost misliti unaprijed za druge, kao što to jasno pokazuju njegova brojna pisma i instrukcije. Ako je Inigo živio prema viteškom kodeksu časti koji su

znali smatrati jednakovrijednim religiji, onda možemo naslutiti, kakvo je prevrednovanje, »Umwertung« sviju ideala moralo izvesti njegovo obraćenje. Na mjesto dotadanih sredstava i ciljeva otada nastupa samo *mayor gloria de Dios* (veća slava Božja).

Pratilac viteške »časti« bilo je i »oružje«. Antički tópos *sapientia et fortitudo* (mudrost i hrabrost) ponovno se rađa među dvorskim idealima renesanse. To je praktično značilo da srednjovjekovnom idealu *fortitudo* sada pristupa i renesansna *sapientia*, naobrazba. Uz čast, glasovito ime i s razboritošću udruženu hrabrost, za viteza postoje još kreposti koje on mora utjeloviti, a te su *pravednost i milosrđe*. Zato je odveć jednostran prikaz Ignacija kao vojnika u današnjem smislu te riječi. Pravi pravcati viteški ideal zahtijeva odlučnost i zalaganje u djelima koja oblikuju život. Pravi vitez dijeli svoj kruh sa siromasima, štiti siročad, udovice i slabe. U Konstitucijama Družbe Isusove čitamo da je cilj Družbe »pomagati dušama« i to osobito ondje gdje je najveća potreba.

Duhovno–politička slika svijeta kod sv. Ignacija u svom je temelju povezana s viteškim idealima. Sjetimo se samo jedne od osnovnih meditacija duhovnih vježbi — *Del Rey* (o Kraljevu pozivu) gdje odgovor u 1. dijelu vježbe pretpostavlja *dobre podložnike* tako liberalnog, tj. darežljivog i čovjekoljubivoga Kralja. To je odjek u tadanjoj Španjolskoj oživljenog srednjovjekovnog ideala *Orbis Christianus* (kršćanski svijet), univerzalne monarhije, koja mora uspjeti samo ako se nađe idealni (liberalni, umni) monarh.

5. *Životna prekretnica (1521–1523): duhovne reformne struje*

Od velikih osoba koje je Inigo doživljavao, uz Izabelu, Ferdinanda i Karla, valja nam navesti i kardinala *Francisca Jiména de Cisnerosa* (1436–1517). Bio je franjevac, toledski nadbiskup, ispovjednik kraljice Izabele, veliki inkvizitor, dvaput regent Kastilje, mecena umjetnika i neumorni crkveni reformator. Kao član *Consejo Real*, Cisneros je češće izravno općio s Valesquez de Cuéllar, a Inigo se u nj pouzdavao naročito zbog reformnog djela. Stanje klera u Španjolskoj u XV. st. bilo je alarmantno: nepoznavanje kršćanskog nauka i liturgije, neobdržavanje celibata, zloporeba po samostanima... Sve je to zahtijevalo temeljitu ćudoredno–disciplinsku, duhovnu i duhovsku obnovu. Ta je počimala već ranije — barem oko 1200. godine — po načelu *Ecclesia semper reformanda* (Crkva se mora neprestance obnavljati). U središtu Cisnerosova zahvata stajala je duhovnost i nastojanje oko prosvjetljivanja: nutarnje, osobno doživljavanje vjere i njezina postulata — nasljedovanja Isusa. Tako se formirao spontani pokret klerika i laika koji nisu poznavali nekog određenog, vlastitog osnivača. Radi se o čitavim nizovima pustinjaka i begina (španj.: *beatas*), koji

su tražili vlastiti put savršenstva i skupljali se — nerijetko pomagani od reformiranih franjevaca — u eremitaže da se zajedno u tišini posvete nutarnjoj molitvi.

Intenzivniji duhovni život zahtijevao je duhovnu literaturu koju je i nalazio ne samo u klasičnim djelima španjolskoga tla (npr. Izidora Seviljskog, Rajmunda Lullusa i Vinka Fererskog), nego i u prijevodnoj literaturi. Amo ide aktivna recepcija latinskih spiritualnih spisa Srednje Europe i Italije. Da ih mogne koristiti što više ljudi, djela su brzo prevedena na pučke jezike Iberskog poluotoka (portugalski, kastiljski, katalunjski). Tako izlaze na kastiljskom tiskani *Nasljeduj Krista* (1490), *Soliloquia sv. Bernarda* (1497) i godine 1502/3., prvo izdanje *Vita Christi* od Ludolfa Saškog. Cisneros je pomagao te prijevode te je dao tiskati i druga djela srednjovjekovnih mistika. Kardinalov nećak *García de Cisneros*, opat Montserrata, koji je s jednog putovanja po Francuskoj donio mističkih i asketskih spisa tzv. *Devotio moderna* (Sadašnja pobožost), sam je godine 1500 (kad je Ignaciju bilo devet godina!) izdao knjigu *Ejercitatorio de la vida espiritual* (vježbalište duhovnog života), koja se uglavnom oslanja na flamanskog pisca Jan Mombaersa i njegov *Rosetum exercitiorum spiritualim* (Ružičnjak duhovnih vježbi) 1494. godine (kad je Ignacije imao tri godine).

Široka i intenzivna recepcija *Davotio moderna*e pokazuje kako je ozbiljno provođen reformni program nutarnje preobrazbe u osobnom životu metodičkim razmatranjem i *Imitatio morum Christi* (Nasljedovanje Kristova vladanja).

Samo se po sebi razumije da se Ignacijevo obraćenje u svoj svojoj širini uklapa u duhovnost tadanje reforme španjolske Crkve, u duhovnost koju je oplodila *Devotio moderna*. Ludolfov je *Život Kristov* bio upravo preveden za potrebe laika u Kastilji te je naišao na velik odziv među plemićima. To dokazuje i kod Ignacija njegovo opsežno — ali samostalno i stvaralačko — ekscerpiranje na 300 listi Ludolfa i *Flos Sanctorum* (životi svetaca od Giacomo da Voragine). Taj Inigov rukopis s pravom možemo smatrati *prvom predradnjom* za *Ejercicios Espirituales* (Duhovne vježbe). Zapravo, osim *Svetog pisma* taksativno možemo navesti četiri naslova kao glavne literarne izvore duhovnih vježbi. To su: *Vita Christi*, *Flos Sanctorum*, *Imitatio morum Christi* i već spomenuti *Ejercitatorio de la vida espiritual* montserratskog opata *García de Cisnerosa*.

Na kraju, kao utjecaj vremena u kojem je živio, navedimo i simboličko viteško posvećenje u procesu preobrazbe Loyoline, što ga on sâm u životopisu spominje. Glava mu je bila puna viteških junaštava o kojima piše *Amadís de Gaula* i drugi slični romani, pa se odlučio da cijelu noć pred oltarom Gospe od Montserrata pod oružjem probdije niti sjedeći niti se naslanjajući, nego sad stojeći sad klečeći... (*Autobiografija* 17). Obred je bio djelomično sličan srednjovjekovnoj inicijaciji u viteški stalež. Viteški

udarac simbolizirao je smrt, ali poslije koje slijedi novo rođenje, dakle preobrazba u novog čovjeka. U Amadísu, zanimljivo, prisutne su žene (što inače za obred nije povijesno dokazano) koje prate viteškoga kandidata Esplandiána. Dama snova ima ovdje ulogu posrednice junačke snage. Da je Inigo upravo pred milosnim likom Monserratske Madonne držao bdjenje pod oružjem, sigurno ima svoju idejnu proceduru u malo prije spomenutoj sceni iz romana o Amadísu. NB! Viteška svečanost u Amadísovu romanu odvija se na lađici koja ima oblik zmije. Zmija je životinja koja ostavlja svoju staru kožu da dobije novu. A promjena kože je očit simbol preobrazbe, preporoda koji upravo znači viteško posvećenje.

S mišlju na *mutación* (promjena), Inigo je poslije ozdravljenja bio toliko obuzet da su to i braća i druga rodbina opazili. Montserratskim bdjenjem ta je promjena obredno zapečaćena. Tada je odlučio odložiti svoje dotadanje odijelo i uzeti odoru Kristovu. Grijeh, težnja za bogatstvom, častima i moći promijenije se sada u pokoru, siromaštvo, poniznost, služenje... jednom riječju: u nasljedovanje Isusa. Obredno izvršena promjena bila je za vrijeme pokorničkog života u Manresi duboko, egzistencijalno i mistički doživljavana i dovršena, osobito u mističkom doživljaju na rječici Cardoner.

Ipak, ni ta mistička zbivanja nisu bila zapreka socio-kulturnim utjecajima, kojima je i dalje Inigo bio plodno izložen. Ono što je tako nastalo znači novo stvorenje tako da se duhovnost Novoga vijeka više ne može razumjeti bez ignacijevske duhovnosti.

6. Počeci studiranja (1524–1527) — Humanizam, erasmizam, alumbrados

S trideset i tri godine života Inigo mora učiti najprije latinsku gramatiku, a onda i *Artes* (tj. filosofiju). Počinje u Barceloni. Tadanji školski programi pokazuju da su suvremene katalunjske *escuelas* prožete idejama humanizma. Prednost su imali tekstovi Vergilove *Enejide* i Katanovih *Disticha moralia*. Da se uopće dade na akademske studije, to je kod Ignacija bilo ne samo nužno rješenje nego i posljedica zrela razmišljanja u nakani da pomogne dušama. To je bila uistinu herojska avantura — na pragu 4. desetljeća života započeti onako opsežan i dug studij. Početne poteškoće Ignacijeve — osim tehničkih — bile su naročito posljedice napetog odnosa između tadašnje teološke znanosti, s jedne strane, i duhovne obnove s druge. Afektivna duhovnost koja je išla za nutarnjom molitvom (*oración mental*), odvrćala se od teološkog racionalizma skolastike i njezinih disputacijâ te je davala više prostora vjerskoj praksi i nutarnjem osjećanju pri razmatranju. U Ludolfovoj *Vita Christi* Ignacije je čitao i misao sv. Ivana Zlatoustog, koju je kartuzijanac ovako stilizirao: »Po sebi, nama, ne

bi trebalo da išta posizemo za pomoći znanosti. Mi bismo morali u svemu tako čist život provoditi, da se namjesto znanosti služimo milošću Duha i da kao papir crnilu svoja srca dadnemo na pisanje Duhu(...) Spisi nam nisu dani za to da ih samo u knjigama imamo, nego da ih mi u svoja srca usidrimo!«

Upravo takovo odbijanje razgranate teološke spekulacije a ne toliko odbijanje pravoga znanja (*sapientia*), zastupa Ignacije u duhovnim vježbama: »Jer ne siti i ne zadovoljava duše mnogo znanje, koliko nutarnje osjećanje i uživanje stvarnosti.«

Sada možemo razumjeti da za sebe piše u svojem životopisu: »Poče studirati s velikom revnošću« (*Autobiografija* 54).

Poslije dvije godine gramatike u Barceloni, prešao je na glasovitu *Universitas Complutensis* u Alcalá de Henares, blizu Madrida. Studirao je filozofiju i to logiku prema Domingo de Soto, fiziku prema Albertu Velikom i djelo *Sentencijâ* Petra Lombarda. Sâmno je sveučilište u Alkali imalo dvadeset i četiri katedre za razne predmete tako da je vrijedilo za uzor kršćanske renesanse. Ali u Alkali je na toj visokoj školi Ignacije upoznao — osim humanizma — također i erazmizam i alumbradosizam. Erazmo Rotterdamski bio je učitelj Karla V.(I.) pa je nakon Učenikova prijelaza iz Nizozemske u Španjolsku, erazmizam postao poznat i ondje dobivši svoj posebni oblik: *Erasmismo español*.

Dosljedno zabacivanju skrajnjih vjerskih oblika, oblikovale su se ondje religiozne skupine koje su odbacivale sakramente, Bibliju i svako posredovanje Crkve. Ako se čovjekova volja potpuno preda Bogu — tako su mislili — onda ona ne odgovara nikomu i zato joj je nemoguće da griješi. Takav ekstremni smjer, koji je istom 1525. godine pod imenom *Alumbrados* (prosvijetljeni) inkvizicija počela progoniti, nije bilo lako razlikovati od ostalih duhovnih pokreta, jer su do tog datuma svi smjerovi međusobno i zajedno živjeli bez stroge diobe. Nije stoga čudno što su i Ignaciju »priljepili« etiketu *alumbrado*, to više što su on i drugovi mu nosili posebno odijelo — tj. sivi, do tla sežući, kaput. Isto tako i ženske osobe društveno nižih slojeva, stare udovice i neke *beatas*, kod kojih je revnovao, kao i način kako je Inigo pojedinačno vodio duše, sve je to pojačalo glasnine, koje su doprle i do ušiju toledske inkvizicije. S njome je Ignacije morao imati posla, i to ne samo u Alkali, nego i u Salamanci, Parizu, Veneciji i Rimu — ali što mu je zbog dokazane pravovjernosti moglo samo služiti na čast.

7. Inigov razvojni put i način postupanja

Uz recepciju erazmizma, u Španjolskoj je sve prisutnija i talijanska renesansa i domaća literatura. I u jednoj i u drugoj odrazivale su se osnovne značajke tadanjega društva, u kojima je Inigo odrastao. Renesansni je svi-

jet — osim rijetkih iznimaka — svoje zanimanje upirao u bogaćenje i užitke, što više, čak je svoju čast mogao kupovati, a vrhovnim mu je ciljem bilo bogatstvo i moć. Sve je to dobro opažao Inigo i tom opažanju dao maha u II. tjednu Duhovnih vježbi u glasovitoj meditaciji o *Dvjema zastavama*. Tu on traži »da važemo govor, što ga on — tj. poglavnik svih neprijatelja upravlja svojim i kako ih potiče, da postavljaju zamke i lance, i to tako da ljude najprije gramzivošću za bogatstvom zavedu u napast(...) kako bi ih lakše doveo do tašte i svjetske slave i napokon do velike oholosti« (*Ej. esp.*, 142)

U takvu društvu, kojem je Inigo pripadao i u kojem je namjeravao načiniti karijeru, nužno se morao sukobiti s nerazumijevanjem i sumnjom o herezi, kad je propovijedao nasljedovanje Krista i ideal: »Njemu biti sve sličiji«: »...hoću radije sa siromašnim Kristom siromaštvo(...) negoli bogatstvo, s pogrđenim Kristom radije pogrdu negoli čast« (*Ej. esp.*, 167). Isto je tako morao biti sumnjiv kada je to nasljedovanje »ponutrio«, tj. sveo u unutarnju pobožnost za razliku od one — inače jako raširene — samo izvanjske pobožnosti. Ako to imamo pred očima, onda lako možemo razumjeti radikalnost njegova životnog preokreta, kad je s trideset i šest godina života, 1527. godine, ostavio Španjolsku konformizma i denuncijanstva, da se, poput erasmista i drugih osumnjičenih da su *elumbra-dos*, zaštititi odlaskom u inozemstvo. Njegova je osobnost i duhovnost u Španjolskoj dobila svoje korijenje, a sada se njegovo dozrijevanje moralo dovršiti studijem filozofije i teologije u Parizu i ustanovom Družbe Isusove u Rimu, uostalom ni ondje ne bez kontradikcije. On se u traženju i nalaženju Boga nalazio unutar društva puna protuslovlja između ideala i realnosti tako da je Inigo izgledao kao *outsider*. Svojim osobnim oblikom nasljedovanja Krista dolazio bi opet i opet u konfrontacije s crkvenim auctoritetom. On bi se svaki put pokorio, ali nikad ne bi izdavao vlastita uvjerenja o svom bogoiskustvu. Razvojni put i nastanak Ignacijeve duhovnosti ne da se zamisliti bez okršaja s Učiteljstvom Crkve, ali i bez njezina odobravanja.

Takva napetost obilježuje Ignacijevu osobu i djelo te ona pripada upravo al »nuestro modo de proceder« (našem načinu postupanja). Najprisnije iskustvo Boga i izvanjska crkvena institucija, autonomija i heteronomija moraju se uskladiti u jedinstvo, »jer vjerujemo, da u Kristu, Našem Gospodu, Zaručniku i u Crkvi, njegovoj Zaručnici stanuje isti Duh, koji nas vodi i ravna k spasenju naših duša« (*Ej. esp.*, 365). Tajna takva »načina postupanja« (*el modo de proceder*) tvori duhovnost takozvanog *Discernimiento* — razlikovanja duhova, koje doduše nerijetko dobiva dramatske oblike, ali pri čemu se također omogućuje pobjeda nad depersonaliziranim crkvenim činovništvom i teološkim narcisizmom.

Neki, manje poznati, pojmovi korišteni u članku

Autor ih tumači kratko, prema enciklopedijskim podacima:

Devotio moderna (doslovno: »sadašnja pobožnost«). Duhovni obnoviteljski pokret krajem XIV. st. za razliku od dotadanjeg srednjovjekovnog religioznog držanja koje se temeljilo na zajednici i objektivnoj obvezanosti. Sada *devotio moderna* ide za osobnom, nutarnjom pobožnošću. Duhovno je bliska humanizmu i renesansi. Osnivač joj je mistik i propovjednik Gerhard de Groot (d'vrote — veliki). Prvi centar u Deventeru. Nositelji *Braća i sestre zajedničkog života* kao i augustinski kanonici. U Španjolskoj, Don García de Cisneros.

Osnovno: Duboka kristovska pobožnost, čitanje Svetog pisma i razmatranje na njegovu temelju. Rezerviranost prema skolastici (blagi protivnici). Glavno literarno djelo — *Nasljeduj Krista*. Utječu na Novi vijek (i ne samo u katolika, nego i u reformacijskih kršćana). Utjecaj na sv. Ignacija Loyolskog.

Alumbrados (Illuminati, prosvijetljeni). Mistički i paramistički pokret javljao se u Španjolskoj pojedinačno ili u skupinama. Korijenje mu je u reformnim težnjama Španjolske (ali je i pod kasnim utjecajima *beginâ* i *fraticella*). Čini se da nije slobodan ni od arapskih, židovskih, erazmijanskih — po nekima, čak ni od reformacijskih — utjecaja. Bilo je i svetih osobâ, koje se *bona fide* smatrahu prosvijetljenima od Boga. Težile su u duhovnim sastancima da se s njime mistički združe. Ali javljali su se i hysterički i samodopadni karakteri, koji su umišljali da su sveci te su pod plaštem ekstaza i vizija htjeli opravdati svoj neuredan život. Narod je alumbradose znao oduševljeno primati, dok ih je, nasuprot, inkvizicija temeljito ispitivala. Nestaje ih u XVII. st.

Erazmo Roterdamski (Desiderius), humanist (Rotterdam 1469., Basel 1536. godine). Odgoj pod utjecajem devotio moderne (Deventer). Augustinac, kasnije tajnik biskupa u Cambraiu (Francuska); studira u Parizu. Kritizira skolastički jezik i metodu. U Engleskoj (1499/1500) susreće kršćanske humaniste. Teologiju temelji na Svetom pismu i Ocima. Važno djelo *Enchiridion militis christiani* (1503): težnja za biblijskom jednostavnošću i platoniska duhovnost na štetu Utjelovljenju, Crkvi i sakramentima. Put u Italiju 1506/09 znači dovršetak njegove humanističke naobrazbe. Kad je treći put bio u Engleskoj (1509–1514), u kući Tome Mora piše *Encomium Morias* (pohvala ludosti). Seli u Basel gdje će ostati do smrti. Tu izdaje 1516. godine Novi zavjet i na grčkom i u svom latinskom prijevodu, koji se znatno razlikuje od Vulgate (klasičan latinski!). Biblijska teologija (u njegovu smislu), filozofija Kristova. *Renascencia* je po njemu »instauratio bene conditae naturae«. Godine 1517. izdaje sv. Jeronima (koga zbog erudicije smatra najvećim Ocem). Erazmo je sada na vrhuncu svog ugleda: smatraju ga najvećim teologom onog vremena. Godine 1517. piše u Rim da bi teolozi morali otvoriti Bibliju, a ne da obrađuju budalasta pitanja. Piše komentare raznim knjigama Novog zavjeta. Izdaje Oce: Ciprijana, Arnobija, Hilarija, Ireneja, Ambrozija, Origena, Augustina, Ivana Zloustog. Godine 1516–1518. jest na vrhuncu ugleda.

Svojim biblicizmom i kritikom Crkve, Erazmo bi bio blizak Luteru, ali se od njega razlikuje etičkim optimizmom. Ipak bulu *Exsurge Domine* smatra izražajem mržnje protiv dobre znanosti. Ali nikada nije volio Luterove borbenosti, ratničkog duha. Čak je 1524. godine nastupio protiv Lutera. Posljednji spisi su edifikatornoga značaja. Mislio je pomiriti Crkvu i zato on daje prednost jednostavnom životu pred dogmom i konfesijom: dosta nam je *Apostolsko vjerovanje*.

Uz ovu bibliografsku napomenu, spomenuo bih i svoje mišljenje zašto sv. Ignacije nije podnosio Erazma, te je isusovcima branio čitati Erazmove knjige. Držim da je to zbog Erazmova izrugivanja običajima Srednjeg vijeka i ostalim nanosima na poapostolsko i otačko kršćanstvo. Erazmo se naročito ruga monasima i redovnicima u knjizi *Pohvala ludosti*. A sv. Ignacije je u pravilima za osjećanje s Crkvom širi: treba hvaliti i pozitivnu, ali i skolastičku teologiju, on ne zatvara očiju pred zloporabama u Crkvi, ali je protiv »bacanja i djeteta sa prljavom vodom«.

*IGNATIUS OF LOYOLA AT THE END OF THE MIDDLE AGES
AND THE BEGINNING OF THE NEW ERA*

Predrag BELIĆ

Summary

The author's aim is to determine with certainty the exact time and the environment in which Ignatius of Loyola lived in order to discover the influences on his personality, spirituality, and mission. Ignatius's personality and work, as well as his personal development, were formed in his childhood, youth and early adulthood. The first fourteen years of his life were spent with his family in his country. Where he adopted the ideals leading to noble and great heroic actions. During twelve years he served as quasi-minister of Ancient Castile and got acquainted with clerical calligraphy and state management. As of Don Manrique de Lara's bodyguard Ignatius showed fearlessness and temerity, quite in accordance with the Renaissance ideal of chivalry: wisdom — courage — fairness — charity.